
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

EGY IGAZI SZENTKUTHY-OLVASÓ

Fekete J. József: *Olvasat II.* Újabb esszék Szentkuthyról. Sombor, 1993

Fekete J. József egyetemi tanulmányai során jegyezte el magát Szentkuthy Miklós műveivel. 1980-ban Szentkuthy Miklós módszerei műveinek tükrében címmel írta szemnáriumi dolgozatát a XX. századi magyar irodalom történetéből. Ezt a dolgozatot olvasuk lényegesnek nem mondható jobbításokkal az *Olvasat* című 1986-os könyvében. Ennek az „olvasatnak” „új folyamát” pedig azok az esszék képezik, amelyek 1986 után születtek, zömmel ugyancsak az utolsó majd tíz esztendőben megjelent Szentkuthy-könyvekről – posztumusz kiadványokként. Ilyenek a *Cicero vándorévei* (1990); a *Barokk Róbert* (1991); *Az alázat kalendáriuma* című kéziratának részletei a *Holmi* című folyóirat 1989. évi őszi számaiban és az *Újhold-Evkönyv* 1991. 2. számában, valamint az *Agoston olvasása közben* (1993). Paradox módon, de nagyon is Szentkuthyra jellemzően ezek az egész írói pályagörcbét szemünk elé rajzolják. A *Barokk Róbert* 1927-ben (tehát a *Prae* előtt) íródott, *Az alázat kalendáriumát* 1935-ben, az *Agoston olvasása közben* címűt 1939 táján írta, a *Cicero vándoréveit* 1945-ben, az *Euridiké nyomában* címűt pedig 1988-ban, halálának évében.

A Szentkuthyt tisztelő olvasó tehát akár egy új pályaképpel is szembenézhetne, s valóban, Fekete József írt is egy esszécsokrot *Orpheus visszaint* címmel és azzal a zárójeles alcímmel, hogy *Feljegyzések Szentkuthy Miklós életében kiadatlan műveinek megjelenése kapcsán*, valamint egy másikat *A kísértő kéjeből az értelem diadala (Cédulák, gondolatok, jegyzetek Szentkuthy és a nők közötti meghatározó kapcsolat témájára)* címmel, most már a figyelem körébe vonva az 1929–31-es naplójegyzeteket is. Fekete J. József ilyen szövegei közé tartozik a Szentkuthy első és utolsó (a *Barokk Róbert* és az *Euridiké nyomában*) regénye között vont párhuzamokról és az ezek nyomán észlelt eltérésekről szóló *A precíz önismeretől a Creta Polycolorig* címmel. Ha jól nézem, ezek a cím szerint említett frások a legterjedelmesebbek az *Olvasat II.*-ben, s egyik sem szabályos tanulmány, hanem rövid fejezetek együttese valamennyi, ami azt jelzi, hogy Szentkuthy kritikusja nem az okfejtő tanulmány, a szintetikus szemlélet híve, amikor kedves fró-hőséről ír. Az alcímekben találjuk műfaja és módszerei terminusait, így a szövegmontázst, a közbevetést, a feljegyzést, a cédulát, a gondolatot, a jegyzetet. Nem nehéz ezek után az a következtetést megfogalmazni, hogy az *Olvasat II.*-ben a kritikus a részleteknek áldoz, s azok dicséretét zengi, így a Szentkuthy-mű egészére ezekből a részletekből kell következtetni, ezekből a

cseppekből az óceán világának gazdagságára! Hátulütője pedig az ilyen közlésnek a túl általánosnak tűnő nem kevés megállapítás, amellyel alig lehet valamit is kezdeni. „Nem könnyű olvasni, még kevésbé elolvasni és megérteni . . .” – írja. Vagy: „Művei pedig breviáriumszerűek – bármikor és bárhol felülthetjük őket, mindig újak, mindig izgalmasak. Leginkább akkor, ha folyton olvassuk őket.” Vagy: „Szentkuthy mindent leírt; érzéseit, tapasztalatait, benyomásait, gondolatait . . .” Egy másik mondata: „(Teremtő gyűlölet, megsemmisítő szeretet) E kettő elegyből virágoznak ki szédítő botanikával Szentkuthy regényei. Egymásba fonódó eseményindái, rétegeként, kiteljesülő szellem-portréi folyton a szeretet és a gyűlölet végsőig fokozott érzés-csúcsait tükrözik; ő egyszerre szereti és gyűlöli az embert, a történelmet, a művészetet, a vallást, Európát, Rómát, Cicerót. . .” Szentkuthy művének breviáriumszerűsége azután mintha a kritikust is az ilyen jellegű szerkesztésre csábította volna, s mi több, engedni látszik a Szentkuthy-tanulmányok gravitációs erejének is – ideálja (is) lehetett például Szentkuthy József Attila-tanulmánya –, az író nőlélményét meg-megmutató írásának mindenképpen. Nem megróni kell a kritikust végső fokon választott módszere miatt, hanem dicsérni, hiszen nem kritikusa, hanem kitűnő, mondhatnánk így is: első számú olvasója a Szentkuthy-szövegeknek, az olvasó pedig benyomásait, szerzett ismereteit, előcsalt képzeletét, szerencsés szemmel meglátott és szerencsés kézzel kiragadott, szinte zsákmányolt Szentkuthy-mondatait mutatja fel. Az ilyen olvasó-kritikusi attitűdnek egyetlen gyenge pontja lehet csak a már említett mellett: az engedékenysége. Szentkuthy ugyanis elfogadásra készen szállította az önmagáról és gondolatairól, módszereiről és világlátásáról tehető megállapításokat, és a kritikust elkábítja, majd varázslata körébe vonja, és észre sem veszi, hogy nem a maga véleményét és mondatait mondja, hanem az íróét, akinek a művét olvasta, és most beszélni kezd róla! Főképpen, ha a kritikus, nem fanyalogva, szenvedőn és kínnal olvassa Szentkuthy Miklós textusait, tehát aki előfeltételek nélkül vállalja az olvasói-bíráói közösséget írója valóban impozáns opuszával. Az *Olvasat II.* ugyanis az alázatos befogadó kritikus könyve – páratlan a magatartásával egy olyan irodalmi közegben, amelyben a Szentkuthy-recepció valójában csak mostanában kezdődött, hiszen húsz évvel ezelőtt a magyar irodalomtörténet-írás fellegvárában is például nyomdafestéket nem tűrő kifejezésekkel illették a *Praet*, szinte az irodalmi közvélemény egybehangzó véleményét tolmácsolva.

Fekete J. József mondatait nem az elutasítás, hanem a szeretet diktálta!

BORI Imre

EPIKUS TÖLTÉSSEL

Fenyvesi Ottó: *A káosz angyala*. Framo Publishing, Chicago–M. Szivárvány Alapítvány, Budapest, 1993

Hogy Fenyvesi Ottónak a hosszúvers fő műfaja lesz, első verseskötetének, az 1978-ban kiadott *Ezüstpatkányok áttetsző selyemzónákon* címűnek a megjelenésekor is már sejteni lehetett. A kezdő versírókra jellemző, egy kötetbe zsúfolt sokféle verstípus között egyértelműen a nagy lélegzetű szövegek domináltak, bár azoknak még elsősorban ösztönösen szürrealista feléptési technikáját lehetett dicsérni, s nem annyira a tudatos versszervezési eljárását.

A második kötet, az éppen tíz évvel későbbi *Kollapszus* az érett költőt mutatja. A verseskötönyv egységét a hosszúversforma következetes alkalmazása biztosítja, s egyéni